

PEDAGOGIK OLIY TA'LIM MUASSASASI TALABALARINI BILIM OLIISH MOTIVLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Tojilova Munavvar Maxmudjon qizi

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti tayanch doktoranti

Kalit so'zlar: motivatsiya, motiv, motivatsiya turlari, o'rganish motivatsiyasi, talabalarning universitetda o'qishga bo'lgan motivatsiyasini oshirish yo'llari.

21-asrda ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar o'zgarib borayotgan, jamiyat hayotiga moslasha oladigan mutaxassislarni tayyorlash zamonaviy universitetda talabalarni o'qitishning eng muhim muammosiga aylandi. Oliy ta'limning “umr davomida oliy ta'lim” paradigmasiga o'tishi muhim ahamiyat kasb etmoqda va plyuralizm sharoitida milliy, mintaqaviy, xalqaro va tarixiy madaniyatlarni tushunish, talqin qilish, saqlash, rivojlantirish va tarqatish rolini kuchaytirishga katta ahamiyat berilmoqda. Shu bilan birga, talabalarning o'quv fanlarini kognitiv o'zlashtirishi va muloqot qilish qobiliyati o'rtasidagi muvozanatga erishish kerak. Zamonaviy jamiyatda ro'y berayotgan o'zgarishlar ta'limni tashkil etish va sifatiga yangi talablarni qo'ydi. Hozirgi vaqtda oliy o'quv yurtlari o'qituvchilari oldida turgan muhim vazifalardan biri talabalar qisqa vaqt ichida bilimlarni maksimal darajada o'zlashtirishlari va amaliy masalalarni hal etishda ijodiy qo'llay olishlari uchun shunday shart-sharoitlarni yaratishdan iborat. Zamonaviy universitet bitiruvchisi nafaqat maxsus bilim shuningdek ko'nikmalarga ega bo'lishi, balki yutuqlar va muvaffaqiyatlarga ehtiyoj sezishi kerak. Talabalarning bilim to'plash, uzluksiz o'z-o'zini tarbiyalashga qiziqishini rivojlantirish zarur, chunki doimiy ravishda rivojlanib borayotgan oliy kasbiy ta'lim tizimi malakali mutaxassislarni tayyorlash darajasi zamonaviy ta'lim standartlari talablariga javob berishni talab qiladi. Shu munosabat bilan bugungi kunda talabalarni universitetda o'qishga kasbiy motivatsiya qilish muammosi alohida ahamiyatga ega. Hozirgi zamon oliy ta'lim pedagogikasining asosiy muammolaridan biri talabalarning o'qishga, bilim olishga bo'lgan qiziqishlarining kamligidir. Universitetga o'qishga kirayotgan abituriyentlar keyingi hayotlari uchun yoki o'z ehtiyojlarini qondirish uchun ma'lum miqdorda bilim olishni xohlaydilar, ammo vaqt o'tishi bilan ta'lim jarayoniga bo'lgan ba'zi motivatsiyalar o'zini namoyon qilmasdan oldin yo'qoladi, boshqalari esa turli sabablarga ko'ra vaqt o'tishi bilan uni yo'qotadi. Shunday qilib, zamonaviy universitetda talabalarni o'qishga rag'batlantirish muammosi dolzarb bo'lib qoladi. Talabaning motivatsion sohasini shakllantirish mexanizmini tushunish orqaligina o'qituvchilar o'quv jarayonini samarali boshqara oladi, o'quvchilarning o'zlari tanlagan kasbi bo'yicha fanlarni o'rganishga qiziqishini oshiradi. Motivatsiyaning pedagogik va psixologik mexanizmlaridan foydalangan holda universitet o'qituvchilari

o‘quv jarayoni sifatini va uning natijalarini oshirish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Shu bilan birga, o‘qituvchi-shogird tizimidagi munosabatlar uyg‘unlashib, o‘quvchilar o‘z ehtiyojlarini anglab, o‘zlarining haqiqiy motivlaridan kelib chiqib, kelajak uchun rejalar tuzadilar.

"Motivatsiya" atamasi (lot. movere dan) - harakatga undash, inson xulq-atvorini boshqaradigan, uning yo'nalishini, tashkiliylikini, faolligi va barqarorligini belgilovchi psixofiziologik rejaning dinamik jarayoni; shaxsning o'z ehtiyojlarini faol ravishda qondirish qobiliyati yoki shaxsning faolligini keltirib chiqaradigan va uning yo'nalishini aniqlaydigan impulslar. Birinchi marta bu atama A. Shopengauerning (1813) "Etarli sabab qonunining to'rtta ildizi haqida" asarida ishlatilgan. Bugungi kunda motivatsiya olimlar tomonidan turlicha tushuniladi. Masalan, V.K.Vilyunasga ko'ra motivatsiya bu "motivatsiya va faoliyat uchun javobgar bo'lgan jarayonlarning yig'indisi". K.K.Platonov motivatsiya psixik hodisa sifatida motivlar majmui, deb hisoblaydi

Ushbu yondashuvning o'ziga xos yangiliklaridan biri motivatsion jarayonlarni rivojlantirish uchun asos sifatida semantik aloqalar g'oyasi edi (M. Boss, A.N. Leontiev, J. Nytten). Motivatsiya psixologiyasining to'rtinchi va oxirgi bosqichi tanlov, erkinlik, iroda, motivatsiyani nazorat qilish, hayotiy maqsadlar, kelajak istiqbollari, o'z-o'zini tartibga solish muammolarining birinchi o'ringa chiqishi bilan tavsiflanadi. Motivatsiyaning ushbu modeli bilan motivatsiya mexanizmlariga vositachilik qiluvchi mavjud kognitiv jarayonlar ongga va umuman shaxsiyatga o'tadi. Demak, shaxsning motivatsion tuzilishi murakkab tuzilishga va ikki tomonlama xarakterga ega. Bir tomondan, biologik ehtiyojlar, ikkinchi tomondan, ijtimoiy ehtiyojlar ajralib turadi. Ushbu ikki darajaning kombinatsiyasi, aslida, insonning motivatsion sohasini tashkil qiladi. Inson motivatsiyasining tuzilishi murakkab tizimga ega bo'lib, u ierarxik bo'ysunish, polimotivlilik, ehtiyojlarga nisbatan motivlarning polivalentligi va o'zaro almashinishi bilan tavsiflanadi. U ichki va tashqi omillar ta'sirida rivojlanadi. Va umuman olganda, har qanday shaxsning motivatsion sohasi shaxsiyatning umumiy yo'nalishini belgilaydi. Zamonaviy pedagogikada motivatsiyaning ikki turi ko'rib chiqiladi: tashqi va ichki. Tashqi motivatsiya uni keltirib chiqaradigan va muvaffaqiyatga baho beradigan omillar insondan tashqarida ekanligi bilan tavsiflanadi. Bunda gap A.Maslou piramidasida to'rtinchi darajadagi ehtiyojlarni qondirish haqida ketmoqda. Tashqi motivlar ota-onadan, o'qituvchidan, o'quvchi ta'lim olayotgan guruhdan, muhitdan yoki jamiyatdan – maslahatlar, ko'rsatmalar, maslahatlar, talablar, majburlashlar ko'rinishida kelib chiqadi. Natijada, o'quv faoliyati majburiy xatti-harakatlar sifatida amalga oshiriladi va ko'pincha shaxsning ichki qarshiligiga duch keladi. Ichki motivatsiyaning o'ziga xos xususiyati shundaki, faoliyatni keltirib chiqaradigan va natijani baholaydigan omillar insonning ichida bo'lib, o'quv jarayonida o'z-o'zini rivojlantirishga imkon beradi. Bu inson

ehtiyojlarining eng yuqori darajasi - o'zini o'zi amalga oshirish zarurati. Agar aniq muvaffaqiyatga erishish uchun motivatsiya insonning o'zini o'zi amalga oshirishga bo'lgan umumiy istagiga mos keladigan bo'lsa, u tashqi sharoitlardan qat'i nazar, hech qachon o'z ahamiyatini yo'qotmaydi. O'quv motivatsiyasi o'quvchini samarali bilim faoliyatiga, ta'lim mazmunini faol rivojlantirishga undash vositasidir. Motivatsiyaning asosiy elementi motivatsiya - o'z ehtiyojlarini qondirish istagining xulq-atvor ko'rinishidir. Ushbu atama "o'quv faoliyati uchun motivatsiya" tushunchasi bilan umumiy narsaga ega yangi bilimlarni egallashga undaydigan tuzatilgan faoliyat. Bu maqsadingizga erishishning asosiy muvaffaqiyat omillaridan biri bo'lishi mumkin. Ta'lim jarayoni murakkab faoliyat sifatida tasniflanadi. Shu bilan birga, o'rganish motivlari juda ko'p bo'lib, ular nafaqat har bir shaxsda o'zini alohida ko'rsatishi, balki murakkab motivatsion tizimlarni shakllantirish uchun birlasha oladi. O'quv motivatsiyasi ma'lum bir faoliyatga kiritilgan motivatsiyaning ma'lum bir turi sifatida belgilanadi - bu holda, o'quv faoliyati xar qanday boshqa turdagi kabi, o'quv motivatsiyasi ham bir qator o'ziga xos omillar bilan belgilanadi. Birinchidan, ta'lim tizimining o'zi ta'lim muassasasi tomonidan belgilanadi; ikkinchidan, - o'quv jarayonini tashkil etish; uchinchidan, - o'quvchining sub'ektiv xususiyatlari; to'rtinchidan, o'qituvchining sub'ektiv xususiyatlari va birinchi navbatda, uning o'quvchi shaxsiga bo'lgan munosabatlari tizimi; beshinchidan, o'quv fanining o'ziga xosligi. "O'rganish uchun motivatsiya" iborasi inson ichidagi shunday harakatlantiruvchi energiyani o'z ichiga oladi, u qaror qabul qilishda passiv rol o'ynaydigan sharoitlarda odamni faol harakat holatiga keltiradi. O'rganish uchun motivatsiya hissiyotlar va hissiy holatlar bilan bog'liq. Tuyg'ular oxir-oqibatda har qanday faoliyatga bo'lgan xohish yoki nafratni ta'minlaydi, ular faoliyatning ichki dvigatelini ishga tushiradi.

Motivlar, jumladan, harakat mexanizmi hissiyotlar ta'sirida tug'iladi. Talabalarni rag'batlantirish universitetdagi o'quv jarayonini yaxshilashning eng samarali usullaridan biridir. Motivlar materialni o'rganish va o'zlashtirish jarayonining harakatlantiruvchi kuchidir. Ta'lim motivatsiyasi - bu shaxsning alohida o'rganish mavzusiga ham, butun ta'lim jarayoniga munosabatini o'zgartirishning juda qiyin va noaniq jarayoni. Shu bilan birga, ta'lim motivatsiyasi shaxsning xususiyatlariga va shaxsning ijtimoiy rollariga bog'liq. Ko'plab ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, o'quvchilarning ta'lim faoliyati natijalari, kelajakdagi kasbi va unga bog'liq ish haqi, shuningdek, ijtimoiy mavqei ko'p jihatdan vaqt jihatidan uzoqdir va ular uchun qo'llanma bo'lib xizmat qilmaydi. O'zbekiston oliy o'quv yurtlari talabalari o'rtasida o'tkazilgan so'rov shuni ko'rsatadiki, universitetda tahsil olayotgan talabalarning aksariyati uchun ta'lim to'g'risidagi sertifikat olish va yaxshi ish topish imkoniyati, shuningdek, ularning ijtimoiy doirasini kengaytirish istagi omil bo'lib xizmat qiladi. Shuning uchun, bizning fikrimizcha, o'quvchilarning o'quv faoliyatiga, o'z-o'zini tarbiyalashga va shaxsiy rivojlanishiga munosabatini shakllantirishda shaxsiy

xarakterdagi motivlar hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ushbu maqsadlarga erishish uchun talabalarning o'rganishga bo'lgan qiziqishi yuqori bo'lishi kerak. Yo'nalishi va mazmuniga ko'ra talabalar motivatsiyasining quyidagi turlari ajratiladi: Kognitiv motivlar (bilim olish, ko'proq bilimdon bo'lish imkoniyati); Ijtimoiy motivlar (burch, mas'uliyat, o'qitishning ijtimoiy ahamiyatini tushunishni anglatadi va shaxsning jamiyatda o'zini namoyon qilish, o'qitish orqali ijtimoiy mavqeini tasdiqlash istagida ifodalanadi); Pragmatik motivlar (ko'proq daromad olish, o'z ishi uchun munosib haq olish niyati); Professional qiymat motivlari (istiqbolli va qiziqarli ishni olish imkoniyatlarini kengaytirish); Estetik motivlar (o'rganishdan zavqlanish, yashirin qobiliyat va iste'dodlarni ochish); Maqom-pozitsion motivlar (o'qituvchilik yoki ijtimoiy faoliyat orqali jamiyatda o'zini namoyon qilish, boshqalar tomonidan tan olinish, ma'lum bir pozitsiyani egallash istagi); Kommunikativ motivlar (intellektual darajasini oshirish va yangi tanishlar orttirish orqali muloqot doirasini kengaytirish); An'anaviy tarixiy motivlar (jamiyatda paydo bo'lgan va vaqt o'tishi bilan mustahkamlangan stereotiplar); Utilitar va amaliy motivlar (merkantil, o'z-o'zini tarbiyalashni o'rganish, alohida qiziqish mavzusini o'rganish istagi); Ta'lim va kognitiv motivlar (bilim olish usullariga yo'naltirish, muayyan o'quv mavzularini o'zlashtirish); Ongsiz motivlar (ta'limni o'z ixtiyori bilan emas, balki kimningdir ta'sirida olish, olingan ma'lumotlarning ma'nosini to'liq noto'g'ri tushunish va kognitiv jarayonga to'liq qiziqishsizlikka asoslangan). Zamonaviy universitetning asosiy vazifasi talabalarning maqsadi shunchaki diplom olish emas, balki mustahkam va barqaror bilimlar bilan ta'minlangan oliy ma'lumot to'g'risidagi hujjatni olish bo'lgan tarzda o'qishga qiziqishni rag'batlantirishdan iborat. Talaba ishda chinakam ishtirok etishi uchun o'quv faoliyati jarayonida uning oldiga qo'yilgan vazifalar nafaqat tushunarli bo'lishi, balki u tomonidan ichki qabul qilinishi, ya'ni talaba uchun ahamiyatli bo'lishi kerak. Motivatsiya - bu o'quvchining o'quv jarayoniga va umuman o'qishga qiziqish darajasini oshirishga imkon beradigan, uning izlanish va ijodiy salohiyatini oshiradigan asosiy vositadir. Etarlicha motivatsiyaga ega bo'lmagan talaba o'z kompetentsiyasini rivojlantirishga ham, kasbiy shaxs sifatida rivojlanishiga ham hissa qo'shmaydi. Ta'lim uchun ma'lum motivlarning ustunligi va ta'siri haqidagi asosiy g'oya talabaning uning ta'limga bo'lgan munosabatini belgilaydi. Talabalarning o'quv jarayoniga jalb etilishining bir necha darajalari mavjud: salbiy, neytral va o'rganishga ijobiy munosabat. O'rganishga salbiy munosabat qashshoqlik va motivlarning torligi bilan tavsiflanishi mumkin.

Bu erda muvaffaqiyatga bo'lgan zaif qiziqish, o'rganishga emas, balki baholashga e'tibor berish, maqsadni qo'ya olmaslik, qiyinchiliklarni yengish, ta'lim muassasalari va o'qituvchilarga salbiy munosabatni qayd etish mumkin. Ta'limga neytral (befarq) munosabat talabaning yo'nalishini o'zgartirish bilan ijobiy natijalarga erishish qobiliyati va imkoniyatiga ega bo'lishini nazarda tutadi. Shunday qilib, siz qobiliyatli,

ammo o'rganishni istamaydigan talaba gapirishingiz mumkin. O'rganishga ijobiy munosabat motivatsiyaning beqarorlikdan chuqur ongligacha asta-sekin o'sib borishi bilan tavsiflanadi. Yuqori daraja motivlarning barqarorligi, ularning ierarxiyasi, uzoq muddatli maqsadlarni qo'ya olish, o'z o'quv faoliyati va xatti-harakatlarining oqibatlarini oldindan ko'ra bilish, maqsadga erishish yo'lidagi to'siqlarni engib o'tish qobiliyati bilan tavsiflanadi. Ta'lim faoliyatida ta'lim muammolarini hal qilishning nostandart usullarini izlash, harakat usullarining moslashuvchanligi va harakatchanligi, ijodiy faoliyatga o'tish, o'z-o'zini tarbiyalash ulushini oshirish mavjud. Talaba faollik (o'rganish, mazmuni o'zlashtirish va boshqalar) bilan tavsiflanadi, bu talabaning o'z faoliyati sub'ekti bilan "aloqa" darajasini belgilaydi. Pedagogika fanida o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan motivatsiyasini oshirishning ko'plab usullari mavjud. Biz ulardan ba'zilarini sanab o'tamiz: IT texnologiyalaridan faol foydalanish (Internet-forumlar, onlayn kurslar va boshqalar); O'quv jarayonida simulyatsiya qilingan real hayotiy vaziyatlar (rolli o'yinlar); Shaxsiy rivojlanish uchun qulay psixologik muhitni yaratish; O'z-o'zini anglash imkoniyatini kengaytirish va talabalar uchun individual ta'lim yo'lini joriy etish. Ta'lim jarayonining bunday tashkil etilishi bilan o'quvchi aktyor bo'lishi kerak, o'qituvchi esa o'rganish va rivojlantirishda uning sherigi bo'lishi kerak. Talabaning o'qishga bo'lgan ishtiyoqini oshirish uchun innovatsion ta'lim tamoyillari asosida yangi o'quv dasturlarini ishlab chiqish zarur. Shunday qilib, biz talaba shaxsining motivatsion sohasi murakkab ikki tomonlama xususiyatga ega degan xulosaga kelishimiz mumkin. Bir tomondan, ular biologik ehtiyojlarni, ikkinchi tomondan, ijtimoiy ehtiyojlarni ajratib turadilar al. Motivatsiya tuzilishi ham ichki, ham tashqi omillar ta'sirida shakllanadi. Umuman olganda, shaxsning motivatsion sohasi shaxsiyatning umumiy yo'nalishini belgilaydi. Aynan motivatsiya o'quvchining bilim olishga bo'lgan qiziqish darajasini oshirishga, uning ta'lim salohiyatini oshirishga imkon beradigan asosiy vosita hisoblanadi. Talabalarni o'qishga qanday rag'batlantirish zamonaviy oliy o'quv yurtlari o'qituvchilari oldiga qo'yilayotgan muhim masaladir, chunki aynan kelajak mutaxassislari iqtisodiy taraqqiyotning asosi va jamiyat barqaror rivojlanishining asosiy salohiyati hisoblanadi.

1. Shopengauer A. Etarli sabab qonunining to'rtta ildizi haqida. Dunyo iroda va vakillik sifatida // Asarlar: 2 jildda T. 1. M.: Nauka, 1993. 672 b. 2. Vilyunas V.K. Inson motivatsiyasining psixologik mexanizmlari. M., 1990. 178 b. 3. Vygotskiy L.S. Pedagogik psixologiya / Ed. V.V.Davydov. M.: Pedagogika-Press, 1999. 480 b. 4. Maslou A. Motivatsiya va shaxsiyat. Sankt-Peterburg: Yevrosiyo, 1999. 478 b. 5. Xekxauzen X. Motivatsiya va faoliyat: 2 jildda T. 1. M., 1986. 392 b. 6. Leontiev D. A. Motivatsiyaning zamonaviy psixologiyasi. M.: Ma'no, 2002. 343 b. 7. Kamenskaya E.N. Psixologiya asoslari. Rostov n/a: Feniks, 2003. 155 p. 8. Markova A.K. va boshqalar O'qitish uchun motivatsiyani shakllantirish: Kitob. o'qituvchi uchun. Moskva: Ta'lim, 1990. 192 b. 1. Shopengauer A. O chetveroyakom korne zakona

dostatochnogo osnovaniya. Mir kak volya i predstavlenie. 2 jildda asarlar, jild. 1. Moskva, 1993. 672 b. 2. Vilyunas V.K. Psixologik motivatsiya mexanizmi cheloveka. Moskva, 1990. 178 b. 3. Vygotskiy L.S., Davydov V.V. (tahrir). Pedagogik psixologiya. Moskva, 1999. 480 b. 4. Maslou A. Motivatsiya i lichnost ". Sankt-Peterburg, 1999. 478 b. 5. Xekxauzen X. Motivatsiya i deyatel "nost" 2 jildda, j. 1 . Moskva, 1986.

392 b. 6. Leont "ev D.A. Sovremennaya psixologiya motivatsiyasi. Moskva, 2002. 343 b. 7. Kamenskaya E.N. Osnoviy psixologiya. Rostov-na-Don, 2003. 155 b. 8. Markova A.K. va boshqalar. Formirovanie motivatsii ucheniya: Kn. dlya uchitelya. Moskva, 1990. 192 b. Psixologlarning ta'kidlashicha, o'rganishda motiv intellektdan 2,5-3 marta muhimroqdir. Nazariy jihatdan motivatsiya - bu odamni ongli yoki ongsiz harakatlarga undashi, o'z ehtiyojlarini faol ravishda qondirish, maqsadga erishish qobiliyati.

Ba'zilar aniq fanlarga moyil, boshqalari gumanitar, boshqalari o'qishdan zerikadi, chunki ular hamma narsani tezda tushunadilar va kimdir yangi materialni tushunish uchun ko'proq vaqt va kuch talab qiladi. Qiyinchiliklar to'planganda, talaba shunchaki qiziqishni yo'qotadi, ularsiz hatto eng zo'r o'qituvchi ham bilimlarni to'g'ri o'tkaza olmaydi. Talaba o'z tajribalarida yolg'iz emasligini his qilishi kerak. Atrofingizdagilarga qarang. Hayotda ko'p yutuqlarga erishgan odamlarning misolidan foydalanib, talabaga muvaffaqiyat va farovonlik o'z-o'zidan kelmasligini tushuntiring. Buning uchun siz juda ko'p harakat qilishingiz kerak, xuddi shunday natijalarga erishish faqat olingan bilimlar tufayli.

Ammo hamma narsani birdaniga qilmaslik kerak. Ortiqcha ishlashdan konsentratsiya darajasi pasayadi va bundan o'qish uchun motivatsiya sezilarli darajada yomonlashadi. Yukni teng taqsimlash, talaba uchun uning imkoniyatlariga mos keladigan real maqsadlarni qo'yish yaxshidir. Xulosa Maktab o'quvchilari dastlab o'rganish uchun turli darajadagi motivatsiyaga ega. Ba'zilar o'zlarini juda kuchli rag'batlantirishga qodir. Boshqalar tashqi yordamga muhtoj. Bola qanchalik kichik bo'lsa, uning o'rganishga qiziqishini uyg'otish shunchalik oson bo'ladi. Ammo hatto kattaroq bolalarga ham murojaat qilish mumkin. Ishlashga tayyorlik, ko'proq va ko'proq yangi vazifalar qo'yish har doim muvaffaqiyatga olib keladi. Axir, Garvard talabalari uchun motivatsiya ro'yxatida "Agar terlamasangiz, pul topa olmaysiz" degan band borligi bejiz emas. Bu o'quv jarayonida o'quvchilarning motivatsiyasining asosiy rolini ta'kidlaydi va o'quvchilarning a'lo natijalarga erishish uchun motivatsiyasi pasaymoqda. Hech shubha yo'qki, motivatsiya samarali ta'lim jarayonining asosiy sharti bo'lib, u universitet yoki maktabda o'qitiladigan barcha fanlarga taalluqlidir. Bundan tashqari, motivatsiya ko'pincha talaba va o'qituvchi o'rtasidagi muvaffaqiyatli hamkorlikning asosiy sharti va shu bilan birga tushunmovchiliklarning tez-tez sababidir. Ularning sababi nimada? O'qituvchilar o'quvchilarning yuqori

motivatsiyasiga ishonadilar va ularga tayanadilar - ular talabalar maksimal darajada ma'lumot olishga, maksimal ko'nikmalarga, ya'ni. ularning motivatsiyasi yuqori ekanligi. Lekin haqiqat ularni hafsalasi pir qiladi, chunki. o'qituvchi talabalarning kundalik faoliyatida - sinfda ham, uyda ham ularga tayyorgarlik ko'rishda zaif motivatsiyasiga duch keladi. Boshqa tomondan, o'quvchilar va talabalar o'quv jarayonidan qoniqmaydilar - ularning shikoyatlari ko'pincha ko'plab o'qituvchilar bilim va ko'nikmalarni samarali o'tkaza olmasligi bilan bog'liq bo'lib, bu ko'pincha o'qituvchilarning qodir emasligi kabi shakllanadi " menga / bizga biror narsa o'rgating ", deb o'qituvchi o'quv jarayonida ularga bilim va ko'nikmalarni, ta'bir joiz bo'lsa, talabalarning mustaqil ishi, ularning sa'y-harakatlarisiz investitsiya qilishini kutadi. Natija qanday? O'quv jarayonining har ikki tomonidagi ishtirokchilar umidsizlikka tushib, o'zlarini his qilishadi bir-birining ehtiyojlarini noto'g'ri tushunish. Agar samarali o'rganish / bilish jarayonining asosiy sharti ishlamas, integratsiyalashgan yondashuvdan foydalangan holda ushbu hodisaning sabablarini chuqurroq tushunish kerak bo'ladi. Tegishli o'rganishni tashkil qilish, o'qituvchilar va talabalar, o'qituvchilar va talabalarning qiziqishlari va yondashuvlari o'rtasidagi nomuvofiqlik sabablarini yaxshiroq tushunishga harakat qilish kerak. Ma'lum bo'lishicha, hozirgi vaqtda bunday murakkab ilmiy tadqiqotlar aniq yo'q va mavjud bo'lganlar, qoida tariqasida, o'z xulosalarida ma'lum ma'lumotlar yoki umumiy faktlarni o'z ichiga oladi motivatsiya zarur, talabalar "yangi shakllarni talab qiladilar. ta'lim, o'qituvchilarga muammoning haqiqiy sabablariga tegmasdan, "o'quvchilarni o'rganishga yanada faolroq rag'batlantirish" kerakligi va hokazo. Ko'pincha tadqiqotchilar motivatsiya masalasiga faqat bir tomondan - talabalar tomonidan qiziqishadi. Deyarli asosiy o'z nuqtai nazarimizni taqdim etishga harakat qilamiz Oliy o'quv yurtlarida chet tili va adabiyoti fanidan 40 yil. Motivatsiyani o'rganish / bilish jarayoniga "qo'shish" muammosini chuqurroq tushunish uchun motivatsiya va rag'batlantirish o'rtasidagi farqlarni aniqlash kerak. Motivatsiya - bu sof shaxsiy motivlarga asoslangan ichki jarayon, ya'ni insonni sa'y-harakatlarga undaydigan va motiv tashuvchisini o'z xohishiga ko'ra o'z kuchi, energiyasi bilan muayyan maqsadlarga erishish yoki ehtiyojlarni qondirishga yaqinlashtiradigan impulslar. Shunday qilib, ichki, qisman psixologik sabablarga ega bo'lgan motivatsiya tashqi tomondan, tashqaridan, boshqa shaxs tomonidan kiritilishi mumkin emas. Aytishimiz mumkinki, motivatsiya uchun javobgarlik to'liq shaxsning o'ziga tegishlidir (ba'zan "ichki motivatsiya" yoki "o'z-o'zini motivatsiya" deb ataladi). Boshqalar, shu jumladan o'qituvchilar ham - faqat rag'batlantirishlari mumkin - ya'ni motivatsiyani keltirib chiqaradigan impulslarni nomlash, qo'zg'atish, qo'llab-quvvatlash, tashqaridan rivojlantirish. (ba'zi manbalar buni "tashqi motivatsiya" deb atashadi). Ma'nosi, bog'liqlik, motivatsiya va rag'batlantirishning bir-birini to'ldirishi chinakam samarali o'quv jarayoni uchun kerakli shart bo'lib, bu o'quv jarayonining samaradorligi uchun ikkala tomon ham - o'qituvchilar ham, talabalar ham javobgar

ekanligini anglatadi.. Har qanday inson hayotining istalgan daqiqasida atrofdagi dunyo bilan bog'liq bo'lib, boshqa odamlar, hayvonlar, tabiat, texnologiya, siyosat, iqtisodiyot, madaniyat va boshqalar bilan birgalikda uning murakkab tuzilishining bir qismidir. Va atrofdagi barcha jarayonlar inson hayotiga bevosita yoki bilvosita ta'sir qiladi. Bu elementlar rag'batlantirish orqali shaxsning motivatsiyasiga ta'sir qiladi: rag'batlantirish ongli yoki ongsiz darajada muayyan faoliyat uchun motivlarni keltirib chiqaradi. Agar motiv etarlicha kuchli bo'lsa, ya'ni odam uni o'zi uchun etarlicha muhim deb hisoblasa, unda motivatsiya paydo bo'ladi, bu ichki ko'tarilish, odam uni rag'batlantiradigan maqsadga erishish uchun sarflamoqchi bo'lgan energiya to'lqinini keltirib chiqaradi. Bu faqat faoliyatning boshlanishi. Iroda (muayyan motivga ajratilgan energiya miqdoriga, ehtiyojni qondirish, to'siqlarni engib o'tishga ta'sir qiluvchi) etarlicha kuchli bo'lishi kerak, shunda insonning barcha xatti-harakatlari unga bo'ysunishi va yakuniy orzu qilingan maqsadga erishish uchun harakatlar zanjiriga to'g'ri kelishi kerak. Biroq, bu yo'lda energiya butun harakatlar zanjiri uchun "kafolatlanmagan" - bir nuqtada motiv zaiflashishi, shaxs uchun dastlabki ahamiyatini yo'qotishi va iroda zaiflashishi mumkin, chunki zarur harakatlar turli sabablarga ko'ra, shaxsning kuchidan tashqarida. Boshqa, kuchliroq motivlar yoki engib bo'lmaydigan to'siqlarning paydo bo'lishi odamning maqsadga erishishiga to'sqinlik qilishi mumkin, vaqt yoki boshqa manba noto'g'ri hisoblanishi mumkin - ko'p narsalar motivatsion energiyaning qurib ketishiga olib kelishi mumkin. Shunday qilib, maktabda yoki universitetda biron bir fanni (masalan, chet tili) o'qitish jarayoni haqida gapirganda, motivatsiya va rag'batlantirishni, shuningdek, ushbu ikkala jarayonga ta'sir qiluvchi omillarni ham hisobga olish kerak. Agar ushbu qismlardan birortasi zaif yoki etishmayotganligi aniqlansa, amalda kerakli natijaga erishish mumkin bo'lmaydi yoki u dastlab mo'ljallangan narsaga mos kelmaydi. Yuqoridagi tushunchalar – motivatsiya va rag'batlantirish o'rtasidagi farq so'nggi yigirma yil ichida tadqiqotchilar tomonidan to'liq aniqlanmagan va tushunilmagan deb hisoblaymiz. Motivatsiya ostida - hech bo'lmaganda Chexiya ilmiy hamjamiyatida - rag'batlantirishning u yoki bu jihati ko'pincha noto'g'ri tushuniladi; “O'qituvchining o'quvchilarga motivatsiya berishi”, “o'qituvchi rag'batlantirishi kerak”, “motivator” bo'lishi, motivatsiya qilish o'qituvchi yoki o'qituvchining zimmasida ekanligini ko'p o'qiymiz. Biroq o'qituvchi (tashqi omil sifatida) o'quvchini faqat rag'batlantirishi mumkin, lekin unday olmaydi, chunki rag'batlantirishdan motivatsiyaga, o'quvchilarning ichki motivlarini qo'zg'atishga yo'l to'g'ridan-to'g'ri va qisqa emas, chunki motivatsiya ichki shaxsiy jarayondir. Keling, oliy o'quv yurtlari talabalarini o'qish motivatsiyasiga e'tibor qarataylik. Ularni universitetlarga olib kelgan motivlar nima?

Bu barcha kerakli imtihonlarni topshirish qobiliyatini tasdiqlovchi diplommi? Bu nazariy bilimlarning yig'indisi va keyinchalik ularni kasbiy faoliyatda amaliy

ko'nikmalarga aylantirish qobiliyatimi? Bu universitet darajasi bilan bog'liq qandaydir maqom (yoki imtiyoz)mi? Bu o'qishni tugatgandan keyin ko'proq pul ishlash imkoniyatimi? Siz talabalarni universitetga kirishga va u erda o'qishga majbur qiladigan boshqa ko'plab sabablarni topishingiz mumkin (biz ham e'tirofga duch keldik: "Men hali ishlashni xohlamadim, universitetda o'qish yanada yoqimli"). Sanab o'tilgan mumkin bo'lgan motivlardan ko'rinib turibdiki, nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarni egallash o'z-o'zidan har doim ham talabalar uchun motivatsiyaning asosiy manbai bo'lavermaydi. Boshqa tomondan, o'qituvchining vazifasi ham mavzuning, ham aniq bilimning ahamiyatini ko'rsatish va bu bilim va aniq ko'nikmalarni talabalarga o'tkazishdir, ya'ni. uning nuqtai nazari bo'yicha, maqsad / motiv na diplom, na pul va na boshqa narsadir. Shunday qilib, o'qituvchi faqat hisobga oladi talabaning potentsial motivlarining bir qismi, deb faraz qilsak, talabaning fanga, shu fan bilan bog'liq bilim va ko'nikmalarga qiziqishi va faqat shu qismi (asosan) o'qituvchining rag'batlantiruvchi vositalar majmuasining mazmuniga aylanadi. O'qituvchi talaba erishmoqchi bo'lgan va o'qituvchi bilmagan boshqa barcha shaxsiy maqsadlar uchun javobgar bo'lishi mumkin emas. Muayyan bilim va ko'nikmalar maqsad emas, balki boshqa maqsadga erishish vositasi bo'lgan taqdirda o'qituvchi qanday qilib u haqida bilib, faollikni rag'batlantirish uchun foydalanishi mumkin? Qolaversa, talabaning o'zi nafaqat universitetda olgan bilim va ko'nikmalari, balki boshqa omillar ham ko'zlangan maqsadga olib kelishi mumkinligini tushunsa, unda nega u o'zi xohlagan narsaga ishonishi kerak.